

De la historiografia a la documentació, passant per la llegenda: el cas del maulet Josep Marco, el *Penjadet*¹

Vicent Josep Escartí²

Resum: El present article recull dades conegudes i inèdites sobre la vida de Josep Marco (1665-1732), el *Penjadet*, un destacat *maulet* valencià, i desmostra amb documents indiscutibles el lloc del seu naixement i de la seua mort. Marco, després de la participació en la guerra al regne de València al costat de Basset, va lluitar novament a favor de Carles d'Àustria a Catalunya. Finalment, retornà –potser indultat– al seu poble d'origen, Algemesí, on va morir. Al treball, a més, es mostra com, a mesura que a un personatge històric se li perd el rastre, la historiografia genera una certa confusió i recorre a la llegenda.

Paraules clau: Guerra de Successió, Josep Marco, *maulets*, València.

Abstract: This article contains information, known and unknown, about the life of Josep Marco (1665-1732), the «Penjadet» [«little hanged man»], a leading *maulet* from Valencia, and concludes with undisputed documentary evidence regarding the place of his birth and his death. Following his participation in the war with Basset in the Kingdom of Valencia, Marco went on to fight back in favour of Charles of Austria in Catalonia. Finally he returned, perhaps reprieved, to his hometown, Algemesí, where he died. The article also shows how, when we lose the trail of a historical figure, historiography creates confusion and uses legend.

Keywords: Succession War, Josep Marco, *maulets*, Valencia.

1. Preliminars

La Guerra de Successió a la corona hispànica va ser un conflicte bèl·lic que va enfrontar les principals potències d'Europa, a començaments del segle XVIII, i es va concloure amb l'arribada i el reconeixement exterior de la dinastia dels Borbons a Espanya, acomplint així, per altra banda, l'última voluntat expressada pel rei Carles II, al seu darrer testament. De fet, aquesta guerra que pròpiament es podria anomenar «mundial», per les seues colossals dimensions, marcà el començament d'una nova època i creà, a la llarga, un nou sistema d'equilibri de poders al continent europeu. Anglaterra i França assoliren, cada una en un bàndol, un paper predominant, i seran les protagonistes de la lluita pel domini del món occidental i les seues prolongacions al llarg de tot el planeta, mentre que el poder internacional de la monarquia hispànica començarà a ser vist com un poder caduc, i on apareixeran nous moviments que desmembraran l'Imperi Espanyol, ja a començaments del segle XIX. Una contesa bèl·lica com aquella, resulta evident que havia de generar una bibliografia immensa i pràcticament inabastable, ja des de l'endemà mateix –si no abans i tot– de la mort de Carles II d'Àustria, sense descendència; perquè, evidentment, els canvis que s'introduïren al si de la monarquia espanyola –i també el nou panorama del poder a Europa–, no deixaren indiferent a ningú. I si, en un primer moment, s'hagueren d'escriure papers pamfletaris i propagandístics, després varen aparèixer els escrits

---

¹ Aquest treball forma part de les línies de recerca del Grup d'Investigació de la Universitat de València *LLiCValSOR* (GIUV-2013/062) i, encara, se situa en la matriu dels projectes de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa *IVITRA* [ISIC-IVITRA] de la Generalitat Valenciana (ISIC/012/042) i del *PrometeoII*/2014/018. Per altra banda, el treball està inserit al projecte UV-INV-AE14-269762.

² Professor del departament de filologia catalana a la Universitat de València.

justificatius de cada opció i, amb el temps, els estudis dels historiadors i dels erudits, que arriben fins als nostres dies.³ Més encara, en un territori com la Corona d'Aragó que, malgrat haver-se mantingut dubitatiu sobre les opcions a seguir, acabà per vincular-se a l'arxiduc austríac, tot formant part, així, del bàndol que resultà perdedor. A més, els territoris de la Corona d'Aragó acabarien per veure retallades les seues pròpies llibertats i abolides les seues pròpies lleis, de colp, amb decrets com el de Nova Planta del 1707 per al regne de València.⁴

Cal incidir, doncs, en el fet que la Guerra de Successió, amb dos bàndols a Europa i als territoris de la Corona Espanyola on hi havia dos partits de signe divers, assolia, des del començament, la imatge de *global*: tant Anglaterra, com Holanda, Àustria o Portugal, volien defensar-se de les ànsies expansionistes dels francesos, i per això varen recolzar el pretendent austríac, cosa que, si bé es mira, podria haver estat una garantia de triomf per part d'aquest. I, això, encara, perquè França –malgrat el seu evident poder– lluitava pràcticament sola –i només amb l'auxili de l'exèrcit espanyol, més bé pobre i desorganitzat. A banda de la secular enemistat entre França i la Corona d'Aragó, és també cert que les nostres terres, amb Catalunya al front, però seguida de ben a prop pels regnes de València i d'Aragó, es trobaven, tot just a la mort de Carles II, més fortes que mai, en el seu desig de canviar la situació de «territoris perifèrics» dins una monarquia espanyola que s'orientava totalment als interessos de Castella. De fet, la Corona d'Aragó, en aquella dinàmica social i política de recuperació, aconseguí la celebració de corts al regne d'Aragó amb Carles II, el 1677-1678 i el 1684 (Clemente García). Felip V, per la seua banda, també n'arribà a celebrar unes, just al començament del seu regnat, a Barcelona, per als catalans; i poc després, Carles III en tornà a convocar unes altres (Albareda). Però els neoforalistes d'arreu del país, no se sentien prou satisfets amb això. Aquelles tendències a reclamar l'acompliment dels furs, que s'havien iniciat amb el regnat de Carles II, pretenien un major poder dels valencians, dels catalans i dels aragonesos al conjunt de la monarquia, i una bona prova d'això havien estat les repetides peticions de celebració de corts en aquests regnes i la voluntat d'una major intervenció en la presa de decisions a nivell del conjunt. A València, per exemple, tot i que no s'arribaren a convocar, l'interès dels prohoms valencians arribà al punt que el prestigiós jurista Llorenç Mateu i Sanç elaborà el seu *Tractatus de regimine regni Valentiae, sive selectarum interpretationum ad principales foros eiusdemque*, amb la intenció de «recordar» les formes i els estils d'un es de corts que feia dècades que no es reunien. Aquell volum, encara, es tornà a editar el 1704, segurament amb les mateixes intencions i, també, amb el mateix resultat negatiu.

Però si aquesta voluntat des dels estaments regidors assegurava un fonament teòric en l'elecció de l'opció de l'Àustria, la bona veritat és que, sense un recolzament popular, la guerra hauria estat difícilment sostenible. I és per això que no podem deixar de destacar ací l'experiència militar, a Catalunya, o en determinades contrades del regne de València, amb la *Segona Germania* –precisament, en les zones on arrelà primer la revolta contra Felip V–, al llarg del segle XVII, i el secular bandolerisme, ben present també a Catalunya i a València, com aspectes que afavoririen sense dubte la «potència» bèl·lica que es pot detectar al conflicte i que compta amb adhesions de bona part dels estaments menys afavorits –entre el qual van quallar molt bé les propostes clarament populistes de Basset, mai no confirmades per Carles III–, i como ho posa de relleu el paper dels *maulets* –anomenats sovint *paisanos* als escrits de l'època–, juntament amb el paper de líders que varen exercir homes provinents del

---

³ No es poden recollir en una nota tots els estudis sobre aquell enfrontament bèl·lic. Una bona part, però, els vàrem recollir a Escartí (2007: 11).

⁴ La bibliografia sobre la Guerra de Successió a la Corona d'Aragó és, també, abundantíssima. Oferirem un bon grapat de títols sobre la qüestió a Escartí (2007: 12).

mateix poble, com ara Joan Baptista Basset –que compta ja amb alguns estudis monogràfics (Querol; Cervera Torrejón)– o Josep Marco (Escartí 2012), que centra aquest escrit nostre, i d’altres que encara demanen més atenció per part dels estudiosos.

Però la guerra, que començà mostrant-se favorable a l’Àustria, acabà transformant-se en una desfeta claríssima de la Corona d’Aragó, que va ser la gran perdedora d’aquell conflicte europeu. En qualsevol cas, la passió amb què es va viure l’avanç o el retrocés dels exèrcits en aquells anys, a nivell popular, va ser realment extraordinària. Homes del poble comandaven partides i esquadres: coneguts dels uns i dels altres, tenien partidaris o detractors en cada contrada del país. I això explicava la seua extremada popularitat, com es veu en el cas paradigmàtic de Basset, aclamat per les masses. Però, també, com es pot veure en l’existència de molts personatges anònims que van viure aquella guerra realment des de l’exaltació dels dos bàndols que els candidats al tron d’Espanya havien format. I fins al punt que, com assenyala Josep Vicent Ortí i Major al seu *Diario*, el 23 de maig de 1707, quan ja s’havia rendit València als poders militars del Borbó, encara va ser necessari fer un

pregón avisando que se pondrían en cárcel a los amos o padres de los niños, y con 10 libras de pena, si estos continuaban aquellas pendencias o imitación de batallas que por las calles de la ciudad hazían por juguete, poniéndose unos a defender el partido del señor Felipe V y los otros el del señor archiduque, apedreándose con algún estrago, pues el día antecedente mataron en estos juegos a un niño (Escartí 2007: 220).

Fa clarament l’efecte que fins i tot les criatures prenen partit pels uns o pels altres, com a reflex del que veurien en els seus pares, i arribaven, en la seua irracionalitat infantil, als extrems més impensables i dolorosos. Amb tot, però, la Guerra de Successió –un episodi que tractaria de ser evitat en el record, amb personatges que s’intentarien anul·lar de la historiografia no oficial–, va deixar un record important. En el cas que anem a estudiar, la memòria desvirtuada d’un militar austriacista va passar a la llegenda més o menys cohesionada i clarament manipulada. Algunes notícies més fidedignes es conservaren en papers historiogràfics i, a la fi, al recerca documental ha aconseguit donar-nos dades fiables.

2. Sobre Josep Marco: dades difuses, cròniques i dietaris.

Josep Marco, àlies el *Penjadet*, va ser un d’aquells miquelets valencians d’extracció popular que s’uní a Basset des del principi de la seua aventura militar a les terres del regne de València amb la intenció de defensar els drets a la corona d’Espanya de l’arxiduc d’Àustria, Carles III. Marco, segurament, ja tenia una trajectòria suficientment destacada, quan arribà a València, amb les tropes austriacistes i es convertí en un dels homes de confiança dels poders locals. Però, tal com ha passat amb el mateix Basset, els caps militars i polítics de la facció austriacista i d’extracció popular no han merescut els esforços dels estudiosos i dels investigadors i, sobre ells, encara, planen nombroses llacunes. Com a molt, s’han generat certs mites a partir d’un determinat moment, orifinats en part per la historiografia. El cas de Joan Baptista Basset és el més conegut, i només recentment ha estat tractat de manera encertada i monogràficament, com ja hem esmentat. Pel que fa a Josep Marco, segurament el primer a citar-lo en la historiografia nostra –i més o menys contemporània– va ser Vicent Boix, a la seua coneguda *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, publicada a València, 1845. En referència al setge de Xàtiva al qual

seguí el seu incendi i destrucció per part dels borbònics, el 1707, Boix esmentava, entre les tropes defensores, les del *Penjadet*:

Defendían a la sazón este pueblo ochocientos ingleses y diferentes partidas de micaletes, gente atrevida, valiente y avezada a los rigores de la vida militar, aumentándose poco después su número con cuatrocientos más, capitaneados por el famoso José Marco que, atendiendo el castigo que merecían sus crímenes, era conocido por el *Penjadet* (diminutivo de *ahorcado*) (Boix 1845, II: 85).

Uns anys més tard, el cronista romàntic recollia i ampliava en part aquell passatge i, a més, a *Xàtiva: Memorias, recuerdos y tradiciones de esta antigua ciudad* (Xàtiva, 1857), oferia altres dades sobre un episodi del nadal de 1705:

...resolvió Baset hacer entrar a Xátiva en la obediencia del archiduque y a este fin mandó a D. Rafael Nebot, coronel de un regimiento de coraceros con parte de sus escuadrones y en compañía de Tárrega y demás partidarios de Austria. (...) Nebot ocupó inmediatamente la ciudad entre los aplausos del pueblo, cuya opinión era completamente austriaca; y desde aquel día se levantó furiosa la reacción contra los Borbones, y aun contra las personas más indiferentes, apoyada por una guarnición no escasa y por una multitud de vagos, tahures, ladrones y otra gente perdida que había afluído a Xátiva, capitaneada por el célebre bandido José Marco, alias el *Penjadet* (Boix 1857: 231).

La informació sobre Josep Marco era clarament pejorativa i segurament provenia –almenys per a l'episodi del 1707– d'un manuscrit de fra Carles Castanyeda, prior del convent de carmelites de Xàtiva, acabat d'enllestir el 1789 i que sabem efectivament va ser consultat per Vicent Boix.⁵ El manuscrit en qüestió, *Fundación del convento de Carmelitas de Játiva y vicisitudes que padeció en las Guerras de Sucesión*, inèdit fins fa no res i conservat a la Biblioteca Nacional de Madrid, ha conegut una reproducció facsímil recent,⁶ i conté el següent fragment, tot indicant el que va disposar Francesc Purroi, el governador aragonés de Xàtiva, davant el setge de les tropes felipistes:

Dispuso seguidamente que viniessen algunas milicias de la Marina y de las montañas, y juntamente los micaletes catalanes que se ivan quedando detrás de las tropas, a los que hizo o dio orden para que se les uniessen los micaletes del país, comandados por el capitán Marcos, llamado vulgarmente el *Penjadet*. Con esta gente y todos los que se retiraron a la ciudad de los lugares de la comarca, compuso y formó un número bastante de tropa para defender la ciudad (69).

En qualsevol cas, les dades citades fins ara prou que ens informaven que aquell «capità» havia estat «cèlebre». Ara bé: qui era aquest Marco? On podíem trobar dades sobre la seua participació en la Guerra de Successió? D'on era? La bona veritat

---

⁵ Es constata l'ús de l'esmentat manuscrit per part de Boix a Pascual y Beltrán (8). Aquest opuscle es reproduïx també a l'edició citada a la nota següent, encara que s'hi conserva la paginació original.

⁶ Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 21042. Es reproduïx amb una qualitat regular, que permet almenys la seua lectura, a AA. DD. (53-150), i és a partir d'aquesta edició que el referenciem.

és que la historiografia valenciana coetània a l'enfrontament bèl·lic –almenys aquella més oficial–, ens donava poca llum sobre el nostre militar. De fet, Josep Manuel Minyana, l'historiador valencià de la guerra, l'esmenta molt poc, com veurem més avall. Un dietarista proborbònic com Ortí, ni tan sols l'esmenta. Serà, però, a partir d'altres fonts, com podrem reconstruir, almenys en part, la trajectòria d'aquell militar valencià.

Així, l'historiador català Francesc de Castellví, a les seues *Narraciones históricas* –escrites des de l'exili, a Viena–, el fa aparèixer per primera vegada, oferint-nos dades ben valuoses, durant el relat del combat sostingut pels austriacistes contra els borbònics, a Burjassot, pel gener de 1706: «José Marco, de Algemésí, nombrado el *Penxadet*, con 400 paisanos tomó terreno ventajoso. Dio algunas descargas, sostenido de dos esquadrones de la caballería. Esto facilitó el no quedar todo el paisanaje sobre el campo» (Castellví II: 32). Després ens diu que pel febrer, el generalíssim anglés Peterborough creà algunes companyies de fusellers de muntanya, de València estant, i una d'aquelles va ser comandada per Josep Marco, que des d'aquell moment ens apareixerà com «coronel de fusellers» (Castellví II: 30; 234). Uns mesos més tard, el *Penjadet* és anomenat així, també, quan es troba a Xàtiva, «subalerno» del mateix Basset, que defensa la plaça contra un primer intent borbònic de conquerir-la, la primavera del 1706:

En este tiempo el conde de las Torres pacificaba el país y se dirigía con ocho cañones a tomar Játiva. El día 18 de abril empezó el disparo. Creció su cuerpo hasta 4000 hombres. Mandó un tambor pidiendo la obediencia. Mandaba en la ciudad el general Basset. Tenía subalternos el general don Felipe Valera y el coronel don Onofre Sió, gobernador del castillo, el coronel de fusileros Marcos y Domingo Barco, que mandaban hasta 400 fusileros valencianos. El presidio eran los moradores y hasta 500 milicias que se habían introducido. El general Basset respondió que la plaza no estaba en estado de capitular. Las Torres consideró ser preciso abrir brecha. Construyó ataques a poca costa y en 12 de mayo empezó a batir la ciudad. Los moradores incomodaban los sitiadores a las noches en repetidas salidas que el conocimiento del terreno les daba ventaja. Al capitán don Onofre Cantó se fío la guardia del Monte Calvario. Rechazó con las milicias y naturales. Los sitiadores ocupaban otra altura que dominaba el Monte Calvario. Pasó el coronel Marcos a reforzarle con fusileros y milicias. Desalojaron a los sitiadores y penetraron hasta los caminos reales. (...) El de las Torres tuvo aviso de la retirada del rey Felipe a Francia y en 24 de mayo levantó el sitio, incendió los arrabales y padeció estragos el convento de mercedarios (Castellví II: 57).

Poc després, Basset cauria en desgràcia, davant el poder de Peterborough, i va ser empresonat, per ordre de Carles III (Cervera Torrejón 127-134). El poble de València es va ressentir d'aquella decisió i els gremis demanaren audiència al virrei, per tal d'intercedir pel seu cabdill. Basset, pel juny de 1706, intentà demanar la intercessió dels Estaments del regne –que no l'ajudaren– i també ho va demanar als oficials de la ciutat de València; però, sembla que, tal com ens informa el dietarista Isidre Planes als seus manuscrits inèdits, «la ciudad tampoco quiso escribir ni responderle. Lo atribuyeron muchos a que, habiendo el *Penchadet* apresado un ganado que era de la ciudad, le escribieron los jurados se los mandase restituir, y Bacet no lo hizo, ni aun respondió» (Planes 72 v.) En definitiva, trobem ara el nostre militar exercint la rapinya de ramats, sense dubte per tal d'aconseguir alimentació per a les

tropes del rei Carles. Per altra banda, aquella presó de Basset degué afectar al seu amic Marco, fins al punt que és quasi segur que aquest intentà aconseguir la llibertat d'aquell pel seu compte. Així, segons ens conta de bell nou Planes, «dícese que el *Penchadet* tuvo atrevimiento de ir a Tortosa y que intentó librar de la prisión a Bacet; y que le buscaron y se huyó, pero que le prendieron a dos compañeros» (Planes 81 r.). En aquest cas l'activitat de Marco es trobaria vinculada a la captura i deslliurament de gent presonera, ben habitual en els bandolers de l'època, tal com tenim constatat per altres fonts i en altres moments.⁷ I l'efectivitat d'aquells atacs –malgrat que en aquesta ocasió va ser nul·la– devia de ser elevada i inquietaven les autoritats. Fins al punt que el posterior trasllat de Basset a la presó de Lleida sembla que va ser conseqüència de l'intent de rescat protagonitzat pel *Penjadet* (Cervera Torrejón 132).

En qualsevol cas, aquella mostra de fidelitat a l'amic i líder no degué pesar en la consideració de Josep Marco, després, davant les autoritats de l'Àustria, atés que a finals d'aquell mateix any 1706, és el capellà Isidre Planes qui ens torna a informar sobre activitats seues, tot assenyalant, ara, destacats serveis al monarca, malgrat que el dietarista no mostre cap simpatia envers Marco:

No se dexaba de admirar que con tanto sosiego se divertiese el rey, cuando enbiaba el *Penchadet* por cabo de algunos tales quales él, a que reconociese la Albufera, que dicen dio fuego a los cañares para sacar de ellos a Porcall, que con otros decían estaban escondidos para prender al rey, cuando ayer tenía de ir a cazar. Y todo se atribuye al miedo. Y no le tiene para embiar gente a Alicante y otras poblaciones que piden socorro por verse amenazadas de los filipinos (Planes 123 v.).

Ara bé: la consideració social de Marco degué anar creixent, a base de serveis al monarca i als governants, fins al punt que per l'abril del 1707, Isidre Planes ens dóna una informació valuosíssima per tal de veure quin nivell havia assolit Marco a la ciutat de València:

El *Penchadet*, que es un pícaro ladroncillo, cabo de micaletes de esta tierra, entró el otro día con unos 60 pícaros a pie, unos tras otro, parte con vestidos de soldados de todos colores, parte a la brivonesca vestidos. Iba el brivón a caballo; detrás llevaba unos nueve de a caballo y en medio de la brivonesca un muchacho a caballo, tañendo un tambor. Hoy ha vuelto a salir en la misma forma y orden a alojarse a Ruzafa. Lo que es de notar, lo contentos que están los fanáticos con esta gente, fundando en su valentía la conquista de Castilla: están dementados. ¡Dios les abra los ojos para que se desengañen y a nosotros nos mire con ojos misericordiosos! (Planes 169 r.).

Faltava ben poc per a la desfeta d'Almansa i l'incendi de Xàtiva i segurament des de Russafa –potser passant abans per la Marina– degué dirigir-se Marco a la capital de la Costera, on de fet el trobem, com ens informa la crònica de Josep Manuel Minyana, *De bello rustico valentino*, durant el setge d'aquella ciutat costanera:

Mientras se hallaban en esta crítica situación se presentó oportunamente –aunque para un auxilio fatal– José Marco, conocido vulgarmente

---

⁷ Un cas de bandolers valencians presos a Madrid i deslliurats per altres col·legues seus ens el reporta el dietarista Joaquim Aierdi amb gran detallisme (Aierdi: 436-439).

como *el penjadet*, jefe de los mercenarios y asesino muy famoso, con 400 aliados de la zona marítima cercana a Dénia y con 20 caballerías cargadas de las cosas de las que carecían en gran manera los asediados. Este Marco, por la imprudencia y negligencia de los del Rey, se introdujo furtivamente de noche en la ciudad con todos los suyos y con el aprovisionamiento. El pueblo –que muchas veces se alimenta de la fama– ayudado con estas fuerzas aunque exiguas, levantó una gran audacia (Miñana: 210-211).

L'episodi narrat per Minyana seria recollit, a principis del XX, i glossat més o menys, per Ventura Pascual, que, malgrat la seua intenció de ponderar els patiments de Xàtiva, no dubta a qualificar Marco de «matón muy conocido y jefe de ladrones» i, als seus seguidors els anomena «ladrones».⁸

Però, com és ben sabut, els borbònics no tardaren massa a prendre el poder a Xàtiva i Minyana ens diu que «Marco, empero, con sus mercenarios y con 200 setabenses, huyó por la puerta principal de la ciudadela con idéntica suerte con la que había entrado en la ciudad» (Miñana 211). La fugida era l'opció més digna, atés el panorama que dibuixa el mateix Minyana, en res suspecte de ser partidari de la causa dels Àustries:

Durante los 3 días enteros había sido destruido en la ciudad lo sagrado y lo profano con la máxima crueldad posible. Luego los soldados trataron de muy mala manera a los del pueblo que volvían a sus casas y les robaron las pequeñas pertenencias que se habían llevado consigo en la huida y las ropas. A estas desgracias, como un cúmulo de tribulaciones, se añadió el de la emigración. Porque obligados a permanecer en la provincia los partidarios del Rey, el resto de la gente que habitaba la ciudad y al mismo tiempo los eclesiásticos, fueron conducidos a Castilla con una guarnición de caballería francesa.

---

⁸ Reproduim tot seguit el fragment: «Me parece conveniente decir que tal era la escasez de pólvora que tenían sus defensores pocos días antes de ser acometidos, que ya habían determinado rendirse, si en breve tiempo no se les socorría esa necesidad. Cuando en tan apuradas circunstancias se hallaban, vino oportunamente, aunque mejor sería que no hubiera venido, José Marco, llamado el Patibulario, matón muy conocido y jefe de ladrones, con 400 compañeros, trayendo desde las costas de Denia 20 acémilas cargadas de todo lo necesario a los sitiados. El tal Marco pudo entrar de noche en la ciudad con sus compañeros y cargamento, por descuido de los reales. El pueblo, que de ordinario se alimenta de la fama, ayudado con estas pocas fuerzas, cobró nuevos bríos. Y guiado por las animosas palabras de Purroy, hasta que fue arrojado calle por calle desde la ciudad, fuera de la ciudadela. Mientras esto sucedía, D'Asfeld, llamadas las tropas que habían rendido a Alcira, determinó atacar la fortaleza de Játiva, que estaba en poder de los ingleses, y al efecto colocó dos cañones en el cerrito del Calvario, dirigiéndoles a la puerta. Y no habiendo cesado de disparar en dos días y próxima a derrumbarse la fortaleza, se apresuraron los sitiados a rendirse según lo deseaban. Consiguieron pues, una tregua de 22 días para esperar refuerzos, ofreciendo, si no llegaban, entregar la fortaleza, pasado el plazo. El pueblo, habiendo pasado a la intemperie aquellos tres días entre la ciudad y la fortaleza, se entregó a discreción del vencedor y volvió a sus casas. Marco, con sus ladrones y 200 jativeses huyó por la puerta principal de la fortaleza con la misma facilidad con que había entrado. Por todos los tres días había sido destruido en la ciudad lo sagrado y lo profano con suma crueldad. Después, cuando volvieron los habitantes a sus casas, fueron maltratados malamente por las tropas y despojados de las ropas y alhajas que se habían llevado en la fuga. A estos males y como corona de todos ellos hubo que añadir el de la emigración, porque habiéndose ordenado que únicamente quedaran en la ciudad afectos al Rey, los demás habitantes, juntamente con los frailes, fueron conducidos a Castilla escoltados por un escuadrón de caballería francesa. En este viaje muchas mujeres y ancianos perecieron víctimas de las molestias del camino y la tristeza. Las monjas convenientemente escoltadas fueron conducidas a Valencia, a los conventos. Finalmente los ingleses y Purroy, que al ver desesperadas las cosas se habían acogido a la fortaleza, pasados diez y ocho días la abandonaron, sometiéndose bajo las mismas condiciones que los de Alcira» (Pascual y Beltrán 114-115).

Algunos, en especial los del sexo débil, murieron por un destino miserable no sólo por la falta de alimentos para su edad, sino también por la fatiga del camino y por la tristeza de su espíritu (Miñana 211).

Si el simbòlic i atroç incendi de Xàtiva significa la rendició del regne de València a les tropes dels Borbons –i poc després començaria a aplicar-se la Nova Planta al país, convertit en una província més de Castella–, no tota la terra valenciana es trobava, des d'aquell moment, sota el domini de l'Anjou. De fet, Dénia, Alacant i Alcoi, entre altres, romanien fidels a l'Àustria. I en aquella zona, concretament, sembla que s'havia refugiat el nostre Marco. A Dénia es trobava el 28 de juny de 1707, quan els francesos iniciaren el setge del castell, sense èxit (Castellví II: 366). Des d'aquella base va temptar d'auxiliar Alcoi, a primers de l'any 1708, com ens ho recorda Minyana:

José Marco, a quien hemos recordado en otro lugar, saliendo de Denia con 400 mercenarios para traer refuerzos a los que defendían y ayudarlos con alguna cantidad de pólvora de la que estaban muy necesitados, llegado a lugares próximos, al no poder esquivar la habilidad de los centinelas que de todos sitios gritaban a las armas, inmediatamente se dio a la fuga para escapar ala tropa de soldados que muy tozudamente corrían hacia él. Por consiguiente, lanzados los saquitos de pólvora, todos se dispersan excepto unos pocos quienes valiéndose más de la rapidez de sus cuerpos y de la firmeza de su espíritu, llegaron a la ciudad a través de las escabrosidades por rocas y piedras (Miñana 234).

I el trobem encara en aquella mateixa contrada per l'abril del 1708, quan Castellví ens ofereix una interessant descripció de les seues activitats i de la conquesta del castell de Guadalest –amb comportaments cruels i tot–, on és possible que en fos el màxim responsable:

Eran frecuentes las invasiones que el coronel de fusileros [...] Marco, nombrado el *Penxadet*, valenciano, hacía desde Denia y Alicante con sus fusileros, soldados voluntarios y milicias. Se internaba a 8 y 10 leguas en el país. Conducía víveres, ganados y muchos prisioneros. Los paisanos, con su abrigo, introducían provisiones. El miércoles santo salió de Denia con 180 fusileros y paisanos. Uniéronsele 70 portugueses. Tenía en todo 400 hombres. Pasó a atacar el castillo de Guadalest,¹⁰ 8 leguas de Denia. Llegaron a la puerta, la hallaron cubierta de hierro, retrocedieron. El día siguiente un paisano del lugar, con el favor de la noche, les introdujo por la parte de las casas hasta 100 hombres. Atacaron la guarnición, que era de 78 hombres, que se rindieron. El gobernador y oficiales tenían los equipajes en la iglesia. Días antes, el gobernador había mandado poner dos barriles de pólvora en una sepultura, por tenerla guardada. Pusieron un cabo de mecha cerca de ella, juzgando que los fusileros entrarían en la iglesia a tomar los equipajes. En efecto, entraron algunos, dejando la mayor parte de los rendidos en la plaza. El cabo dio fuego a la pólvora. Voló parte de la iglesia, con muerte de 30 portugueses y hasta 100 personas.

---

⁹ En blanc, a l'original.

¹⁰ A l'original, *Guadalete*.

Enfurecidos los fusileros que quedaron, dieron violenta muerte a los soldados. Hallaron al gobernador, natural de Benidar, en el castillo, dentro de una arca, y desde el alto del castillo, con la arca, le arrojaron sobre unas peñas. Sólo se libraron cinco soldados y un capitán que, huyendo, dieron en poder de las guardias de la puerta de la villa. Poco después se avistó socorro. Los fusileros y soldados se dividieron: unos pasaron a Denia, otros a Alicante. Los heridos fueron ahorcados en Alcoy (Castellví II: 547).

Després d'aquest cruent episodi, la pista de Marco se'ns perd durant uns anys. Segurament degué resistir a terres valencianes, probablement a Alacant, fins que la ciutat capitulà, el 1709. Des d'allà degué buscar l'empar a terres de Catalunya, on encara resistia el poder de Carles III. I de fet, és allà on torna a aparèixer, si fem cas de les informacions de Castellví. Així, l'historiador català ens assenyala que, per l'octubre de 1713,

el día 7, entraron por la parte de Montjuic los capitanes don Ventura Peguera y don Miguel Montserrat, guiados de los capitanes de voluntarios Adjutorio Sagarra y José Marco, nombrado el *Penxadet*, y otras partidas hasta el número de 70 caballos (Castellví III: 637-638).

Les seues activitats de lluita contra els borbònics no cessen, i Castellví ens torna a informar de noves accions on participa Marco, aquell mateix any, per l'octubre:

Los capitanes don Ventura Peguera, don Miguel Montserrat, don Francisco Baixeras y el capitán Miravet, con los capitanes de voluntarios Adjutorio Segarra y José Marco, nombrado el *Penxadet*, entraron en Barcelona por la parte de la marina, penetrando el campo de los sitiadores el día 7, con dos partidas, una de 56 caballos y otra de 47 (Castellví III: 662).

A començaments del 1714, el 26 i 27 de gener, participà en l'atac contra la línia de contraval·lació borbònica de Barcelona i alguns dels seus hòmens varen ser destinats a atacar el quarter general de Sants,¹¹ mentre que uns dies més tard, el 2 i el 3 de febrer, Castellví ens el torna a documentar atacant el fort que els borbònics «habían construido cerca de Santa Madrona» (Castellví IV: 36). D'aquella seua activitat militar a Barcelona o les seues rodalies, encara, hi coneixem més dades, totes d'estil molt semblant, i a les quals hauríem d'afegir les notícies d'homes de la seua companyia que ingressaven ferits a l'hospital de la Santa Creu, durant aquests anys.¹² Tanmateix, paga la pena de ressenyar que el 14 de maig de 1714 Josep Marco va resultar ferit durant l'atac al convent del Mont Calvari, on s'havien refugiat els austriacistes davant l'embranchida borbònica. Castellví ens diu que «los sitiados perdieron 65 hombres con 6 oficiales subalternos, el capitán Rovira y teniente Solanich heridos y prisioneros, el

---

¹¹ *La Gazeta de Barcelona*, 21 (Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 3 de febrero de 1714), p. 2 [94]. Es pot descarregar en format pdf des de <http://guerradesuccessio.com/04recursos.html>

¹² Apareixen recollides, les dades sobre soldats de la companyia de Marco ferits i ingressats a l'hospital, i també altres dades sobre el militar valencià a <http://www.11setembre1714.org/Biografies/Marco-Penxadet-Josep-frame.html>.

teniente coronel de Ferrer prisionero y el capitán don José Marcos, herido» (Castellví IV: 50).

Aquesta ferida de Marco no degué ser massa important, atés que uns dies després, el coronel Antoni Desvalls i de Vergós, marquès del Poal i comandant de l'exèrcit de l'exterior, tot retent comptes als consellers de Barcelona, deia, en una carta seua, que «en lo camp de Tarragona estan las companyias de Adjutori, Nebot y don Joseph Marcos ab 400 infants» (Pujal 162). Segons la *tabela general* recollida per Castellví a les seues *Narraciones...*, encara, el 14 de juny, la companyia de «José Marco, valenciano, de Algemesi» tenia 3 oficials i 37 fusellers, amb un total de 40 homes que tornaren a lluitar a Barcelona contra les tropes borbòniques (Castellví IV: 339). D'aquella seua companyia, finalment, posseïm informació sobre l'ingrés de ferits a l'hospital, fins a l'últim dia de juliol de 1714.¹³ A partir d'aquest moment, no disposàvem de cap informació més a les cròniques ni a les relacions consultades. Tanmateix, a la història de Josep Marco li mancaven, com a mínim, un parell de pàgines, a l'espera, però, de noves dades que sense dubte apareixeran.

3. Darreres aportacions documentals sobre la pàtria de Josep Marco.

No quedava massa clar el lloc de naixement de Marco, si es consultaven les enciclopèdies que s'enrecordaven d'ell, o si es recorria a les fons suara utilitzades a l'apartat anterior –especialment a Castellví. En aquest sentit, convé assenyalar que a la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana* (VI: 311) la informació sobre el lloc de naixement i mort de Marco era ben difusa: «País Valenciano, siglos XVII-XVIII».

Per altra banda, la *Gran Enciclopèdia Catalana* (XIV: 378), en un breu article, ens donava algunes dades prou ajustades a la seua biografia:

Guerriller. Era conegut amb el nom de Penjadet. El 1706 contribuí a alliberar Xàtiva de les forces de Felip V, i l'any següent defensà aferrissadament la ciutat i el castell de l'atac borbònic. En capitular el castell, passà al Principat, on continuà la lluita a favor del primer Carles III. Participà en l'expedició del diputat militar Berenguer; aïllat a Alella, s'obrí pas fins a tornr a Barcelona (1713). El 1714 lluità, a les ordres d'Antoni Desvalls, a les comarques properes a Barcelona.

Tanmateix, l'anònim redactor de l'entrada destinada a Marco el feia nàixer a Xàtiva –encara que hi afegia un interrogant al darrere– i no sabia ni la data del seu naixement ni de la seua mort.

Pel que fa a Isidre Planes, res no ens deia –almenys fins on coneixem– de l'origen d'aquest militar; i Castellví, que el fa normalment fill d'Algemesi, com ja hem vist, afegia un punt de confusió –segurament per distracció, com veurem– quan, esmentant les companyies soltes que operaven a Catalunya el 1713, parla de «José Marcos, nombrado el *Penxadet*, valenciano, de Ontiñente, con su compañía de voluntarios de a pie» (Castellví III: 704).

Però la historiografia local algemesinenca –cap on apuntava més segurament la direcció on buscar la pàtria de Marco– compta amb un document interessant, la *Historia de la villa de Algemesi*, de Benet Ballester Broseta, enllestida el 1874 i publicada per primera vegada el 1958, que ara més recentment s'ha reeditat (Ballester Broseta 2001), i on podíem llegir el nom del nostre Marco. Ballester, en efecte, l'esmentava amb claredat;

---

¹³ Vegeu l'enllaç a la nota 10 d'aquest treball.

però dissortadament no sabia res d'ell –segons es pot deduir del seu text–, més enllà del que segurament havia extret de Boix:

Dueño Baset de la capital, marchó con su gente sobre Játiva que se le entregó desde luego. Alentado Baset con tan fáciles triunfos, ocupó militarmente nuestra comarca, haciendo su gente continuas correrías desde Denia a Valencia, sembrando por dequiera el terror y el espanto. Calcúlese cuánto padecería Algemesí, al considerar la proximidad de Alcira, centro de la gente perdida de Baset, especialmente de la partida de uno llamado José Marco, por sobrenombre el *Penchadet*, por los muchos crímenes que había cometido; y más tarde (desde el 19 de marzo de 1706), de las tropas del Gobierno, al mando del conde de las Torres, que acantonados en Carlet en observación del enemigo que estaba posesionado de Alcira, llegaban a Algemesí en frecuentes demandas de raciones, y en sus reconocimientos del enemigo. Por fin el conde de las Torres se apoderó de Alcira el 27 de abril, que abandonó un mes después, destruyendo sus fortificaciones, clavando los cañones, y por último echándolos al Júcar. No bien evacuada Alcira por el conde, cuando volvió Baset a apoderarse de ella con sus espantosos soldados, concurriendo después a guarnecerla tropas inglesas.

Completamente dominado el país por las tropas del archiduque, que desde 1.º de octubre estaba en Valencia, su dominación comenzó a eclipsarse desde el momento en que, viniendo con nuevos refuerzos, el duque de Orleans tomó el mando del ejército, amenazando desde luego a Valencia. El archiduque, conocedor de la falta de adhesión del país, de la indisciplina y moralidad de la gente allegadiza que contaba para la defensa de la capital, y sobre todo por la derrota de sus tropas en los campos de Almansa, para siempre memorable, abandonó a Valencia en medio de un terrible aguacero (Ballester Broseta 2001: 146).

Tot fa pensar que el cronista Ballester era deutor per via directa de Boix, a qui cita sovint en la seua obra, i no coneixia, per tradició local o arxivística, cap referència sobre Josep Marco.

Joan Segura de Lago –besnét de Ballester Broseta, per cert, i primer editor de la *Historia de Algemesí* ara esmentada–, en una publicació pòstuma seua, *Llinatges d'un poble valencià: Algemesí. Estudi històric i demogràfic, 1433-1850*, podria haver-nos ofert informació sobre Josep Marco, si aquest era efectivament originari de la mateixa localitat de Segura de Lago, tal i com apuntava Castellví. Però, tot i aparèixer en aquell volum diferents famílies d'aquell cognom –i fins i tot algun Josep Marco homònim–, res no indica que l'erudit local i president de *Lo Rat Penat* hagués trobat –ni que fos fortuïtament– cap dada sobre el nostre militar maulet.

L'única possibilitat, doncs, passava per la recerca a l'arxiu parroquial de la Basílica Menor de Sant Jaume d'Algemesí on, malgrat tot, no semblava fàcil, d'entrada, la troballa del registre baptismal o qualsevol altra dada, atesa la mancança del segon cognom de Josep Marco i, encara, la possibilitat que hi haguessen altres personatges amb el mateix nom i cognom, com ja havíem vist a l'escrit de Segura de Lago. Tanmateix, als *Quinque libri* parroquials d'Algemesí hi havia una dada no detectada fins aquest moment i que vàrem trobar contra qualsevol pronòstic i un poc per atzar: el 1732 apareix una entrada on s'indica clarament que Josep Marco, «lo *Pengadet*», va morir a Algemesí i va ser soterrat allí mateix, deixant viuda a Teresa Insa:

Joseph Marco. Morí Joseph Marco, dit lo *Pengadet*, en 19 de noembre 1732. Feu testament en poder del doctor Joseph Querol, prebere, notari apostòlic, en 13 de dit mes y any, y es dexà per la sua ànima 15 lliures. Marmesors: Teresa Ynsa, sa muller..... 15 lliures.¹⁴

La troballa no oferia dubtes sobre la identitat del difunt. I una recerca acurada als llibres parroquials ens portà també a determinar la seua data del naixement de Marco, que podem fixar el 1665, segons constava en una entrada del llibre de batejats:

Jusep Lorens Nofre Marco. A vint-y-set de maig de mil sis-cents sexanta-y-cinch naixqué, y a vint-y-nou de dits, yo, mossén Batiste Folqués, vicari, bategí a Jusep Llorens Nofre, fill de Berthomeu Marco y de Lluïsa Ferrís, cònjuges. Compares: Llorens Ferragut i Esperança Barberà, donçella.

Folqués, vicari.¹⁵

Josep Marco, encara, ens consta als llibres parroquials confirmat el 3 d'abril de 1671.¹⁶ Dels seus pares sabem que varen contraure matrimoni també a Algemesí, el 1650.¹⁷ Bertomeu Marco i Lluïsa Ferrís van tenir almenys quatre fills més (Merina Lluïsa, Lluïsa Margarita Nofra, Miquel Joan Nofre i Vicent Jeroni Constantí), i el militar maulet va ser el tercer.¹⁸ La pàtria d'origen de Josep Marco i el lloc de la seua mort quedaven, així, clarament documentats.¹⁹

Segons ens informa Segura de Lago (181), els Marco eren una «família antiga en Algemesí», segurament establerts a mitjans del segle XVI, encara que un Miquel Marco, torcedor de seda, provinent de Saint Genes, a França, s'hi va casar el 1621. Dels Marco antics foren descendents Tomàs Marco, militar (1585), Joan Marco, sastre (1588), Pere Marco, que ocupà diferents càrrecs en el govern municipal entre el 1589 i el 1625, i Francesc Marco, jurat el 1615 i lloctinent del justícia local el 1627. Un altre parent seu, Andreu Marco, era rector de Castelló de Xàtiva, el 1661 (Segura de Lago 78, 89, 182). No sabem fins a quin punt el «doctor Joan Marco, advocat» i assessor de la vila d'Algemesí des del 1731 (Segura de Lago 182) podria ser parent del nostre maulet. En qualsevol cas, una ullada a la família dels Marco algemesinencs ens els situa molt probablement entre els llauradors ben establerts, amb responsabilitats en el govern municipal de tant en tant i amb alguns dels seus membres destinats a la carrera militar, eclesiàstica o de lletres. Alguns dels membres d'aquestes famílies de llauradors benestants, com és sabut, solien vincular-se al bandolerisme, ben freqüent a la comarca de la Ribera durant la segona meitat del segle XVII i on hem d'incloure

¹⁴ Arxiu Parroquial d'Algemesí (APA): 2- Mortuoris, f. 94 r.

¹⁵ APA: 6- Batejats, f. 28 v.

¹⁶ APA: 3- Confirmacions, f. 258 r.

¹⁷ APA: 2- Desposoris, f. 419v.: «Ítem, de llicència dada a 8 de janer de dit any [1665] (...) desposí (...) a Berthomeu Marco, fill de Pere y Margarita Blasco, cònjuges, y a Lluïsa Ferrís, filla de Miquel y de Elizabet Sancho, cònjuges. Testes: Esteve Agüir y Jaume Ferrís».

¹⁸ Merina Lluïsa fou batejada el 28 d'octubre de 1661; Lluïsa Margarita Nofra, el 20 de novembre de 1662; Miquel Joan Nofre el 26 d'octubre de 1667 i Vicent Jeroni Constantí el 7 d'abril de 1671 (APA: 6- batejats, s. d.).

¹⁹ Aquella troballa documental va originar dos escrits meus. Un d'ells, de caire periodístic: «*El Penjadet*, d'Algemesí» (*El Mundo*. Ed. València, 19-2-2007). És accessible a través del següent enllaç: <http://www.11setembre1714.org/Literatura/josep-marco-penjadet-algemesi-vicent-josep-escarti-2.jpg>. L'altre, el que vaig exposar a la meua ponència al congrés *Josep Marco i la Guerra de Successió*, celebrat a Algemesí, entre el 2 i el 4 de maig de 2007, que finalment ha vist la llum (Escartí 2012). Per altra banda, vull deixar constància ací de l'amabilitat de Fermí Teruel, en fer-me fàcilment accessible la documentació servada a l'Arxiu de la Basílica Menor d'Algemesí.

sense dubte les primeres actuacions, fins ara desconegudes, de Josep Marco i Ferrís. Això, encara, vindria reafirmat per un document exhumat fa anys per Sebastià Garcia Martínez i fins ara no vinculat al capità maulet. En una crida del comte de Cifuentes, virrei de València, del 6 d'octubre de 1684, se'ns informa que

per quant en lo dia de huy, contants sis de octubre, entre dos y tres ores del matí, ab poch temor de Déu y de la justícia, an minat en pólvora les presos reals de les torres de Serrans, tirant diferents escopetades dins de les dites presons, y aver nafrat de aquelles a Batiste Montó, y aver ocasionat en dita mina moltes rohines de diferents cases; fent fuga de dites presos Joseph Senent, Joseph Marco, Macià Buxó, Francés Alcamí, Pere Lleonet, Francés Pontons, Antoni Sellés, Miquel Garcia, Visent Allés, Alonso López, Francés Ferrer, dit lo Gambergo, Joseph Navarro, dit lo Pelegrí, Joan Ortega, Francés Pla y Bono, àlias Berthomeu Marco, y Joan Boluda, esclau... (Garcia Martínez 390-391).

El fet que Marco aparega en segon lloc, al costat de Josep Senent –segurament familiar directe del conegut mossén bandoler Vicent Senent–,²⁰ prou que ens indicaria també que ja en aquell moment Marco –el qual encara no gaudia del sobrenom que l'acompanyaria més tard–, ja devia ser un bandoler prou conegut en el panorama valencià. Després, en unir-se a Basset i seguir les opcions dels austriacistes de Carles III arribà a jugar papers destacats durant la Guerra de Successió, a València i a Catalunya. Més tard, malgrat tot, i sense que se sàpia, ara com ara, com va ser aquell procés, cap a la fi de la seua vida, va retornar a Algemesí, el poble on havia nascut i on moriria, possiblement acollint-se a algun indult o per algun motiu que ara com ara ens és desconegut.

El recorregut per la memòria de Josep Marco, clarament divers segons de quina època parlem i quines fonts emprem, ens ha permés veure com, d'uns coneixements recollits més o menys fidedignament en el seu temps –especialment per Francesc de Castellví i d'altres cronistes coetanis– es passa a la distorsió efectuada per la historiografia proborbònica posterior, que desemboca, a la fi, en un desconeixement accentuat del personatge, que queda dibuixat boirosament. Només la recerca en arxius ens ha permés, si més no, esclarir algunes de les dades de la seua trajectòria vital, mentre d'altres –en especial, la seua participació en campanyes militars i altres esdeveniments de la seua actuació a favor de Carles d'Àustria– encara resten en la penombra.

Obres citades

AA. DD. *Fray Carlos Castañeda y la Guerra de Sucesión en Xàtiva*. Xàtiva: Ulleye, 2007. Imprés.

Aierdi, Joaquim. *Dietari. Notícies de València i son regne de 1661 a 1664 i de 1667 a 1679*. Vicent J. Escartí (ed.). Barcelona: Barcino, 1999. Imprés.

---

²⁰ Mossén Vicent Senent ja s'havia escapat de la mateixa presó, el 1678 (Aierdi: 383) i ho tornà a fer de les presons de Madrid, un any després, on havia participat en un crim organitzat (Aierdi: 423 i 436-439).

- Albareda, Joaquim. «Las Cortes de 1701-1702 en Cataluña: rey y república». In: J. Aguirreazkuenaga / M. Urquijo, *Contribution to European Parliamentary history*, Bilbao, Juntas Generales, 1999: 291-309. Imprés.
- Ballester Broseta, Benet. *Historia de la villa de Algemesí*. J. Segura de Lago (ed.). Algemesí: J. B. Juan, 1958. Imprés.
- Ballester Broseta, Benet. *Historia de la villa de Algemesí*. Vicent J. Escartí (ed.). Algemesí, Ajuntament d'Algemesí, 2001. 2 vols. Imprés.
- Boix, Vicent. *Historia de la ciudad y reino de Valencia*. València: Benet Montfort, 1845. 3 vols. Imprés.
- Boix, Vicent. *Xàtiva: Memorias, recuerdos y tradiciones de esta antigua ciudad*. Xàtiva: Blai Bellver, 1857. Imprés.
- Castellví, Francesc de. *Narraciones históricas*. In: J. M. Mundet / J. M. Alsina Roca (eds.). F. Canals Vidal (prolg.). Madrid: Fundación Elías de Tejada, 1997-2002. 4 vols. Imprés.
- Cervera Torrejón, José Luis. *Basset: mite i realitat de l'heroi valencià*. València: Eliseu Climent, 2003. Imprés.
- Clemente García, Enriqueta. *Las Cortes de Aragón en el siglo XVII. Estructuras y actividad parlamentaria*. Saragossa: Cortes de Aragón, 1997. Imprés.
- Escartí, Vicent Josep. *El Diario (1700-1715) de Josep Vicent Ortí i Major*. València: Fundació Bancaixa, 2007. Imprés.
- Escartí, Vicent Josep. «Notes sobre la vida i la mort del maulet Josep Marco, àlias el Pejadet». In: V. J. Escartí / J. E. Estrela. *Josep Marco i la Guerra de Successió*. Algemesí: Ajuntament d'Algemesí, 2012. 91-115. Imprés.
- García Martínez, Sebastià. *Valencia bajo Carlos II*. Villena: Ayuntamiento de Villena, 1991. Imprés.
- Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1978. Tom XIV. Imprés.
- Gran enciclopedia de la Región Valenciana*. València: Gran Enciclopedia de la Región Valenciana, 1973. Tom VI. Imprés.
- Miñana, José Manuel. *La Guerra de Sucesión en Valencia*. F. J. Pérez Durà / J. M. Estellés (eds.). València: Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1985. Imprés.
- Pascual y Beltrán, Vicent. *El carmelita Fr. Carlos Castañeda, historiador y orador*. Madrid: Tipografía de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos. 1922. Imprés.
- Planes, Isidre. *Sucesos fatales d'esta ciudad y reyno de Valencia o puntual relación diario de lo sucedido en los años de 1705, 1706 y 1707*. Biblioteca Valenciana: Fons Nicolau Primitiu, ms. 159. Manuscrit.
- Pujal, Lluís. *Antoni Desvalls i de Vergós, marqués del Poal*. Barcelona: El llamp, 1988. Imprés.
- Querol, Jordi. *Joan Baptista Basset, militar i maulet*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1991. Imprés.
- Segura de Lago, Joan. *Llinatges d'un poble valencià: Algemesí. Estudi històric i demogràfic, 1433-1850*. València: Diputació Provincial de València/Ajuntament d'Algemesí, 1975. Imprés.